

RƏNA MƏMMƏDZADƏ
ADU
rena.m6556@gmail.com

SIYASI DİSKURSDA GENDER ASPEKTLƏRİ (ingilis dilinin materialları əsasında)

Açar sözlər: siyasi diskurs, gender, linqvistik vasitələr

Ключевые слова: политический дискурс, гендер, языковые средства

Key words: political discourse, gender, linguistic means

«Gender» kateqoriyası ötən əsrin 60-70-ci illərində elmdə anlayış kimi tətbiq olunmuş və ilk əvvəl tarix, tarixşünaslıq, sosiologiya və psixologiya kimi elmdə istifadə olunmuş, daha sonra isə praqmatika və linqvistikada tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Gender amili insanın təbii cinsi mənsubiyyəti və onun sosial “nəticələrini” nəzərə alan şəxsiyyətin əhəmiyyətli xarakteristikalarından biri olub, eyniliyin dərk olunmasına, eləcə də danışan subyektin solumun digər üzvləri ilə identifikasiyasına müəyyən şəkildə təsir göstərir [7, 130].

Beləliklə, «gender» termini “kişi” ilə müqayisədə “qadının” sosial, mədəni, psixoloji aspektlərinin təsvir olunması, yəni “cəmiyyət tərəfindən qadın və kişi kimi təyin olunan fərdlər üçün səciyyəvi və arzuolunan cəhətləri, normaları, stereotipləri, rolları formalaşdıran məqamların ayırd olunması zamanı” istifadə olunur [6, 16.]

Dildə genderin təqdimatı linqvistikada aparılan müasir tədqiqatların predmetlərindən biridir. Genderin linqvistikada ümumi planda tədqiq olunması problemi iki istiqamətdə aparılır:

1. Birinci qrupa dil və dildə cinsi mənsubiyyətin tərənnümü şamil olunur. Bu cür yanaşma üsulunun məqsədi müxtəlif cinsə məxsus olan insanların dildə necə nümayiş etdirildiyini (ilk növbədə, nominativ sistem, leksikon, sintaksis, hal kateqoriyası tədqiq olunur və s.), kişilərə və qadınlara hansı qiymətlərin verilməsinin və onların hansı semantik sahələrdə daha nəzərə çarpan və ya dəqiq ifadə olunmalarının təsvirindən və izah edilməsindən ibarətdir.

2. İkinci qrupa kişilərin və qadınların nitqi və ümumilikdə, kommunikativ davranışı aiddir. Burada tipik strategiyalar və taktikalar, leksikon vahidlərinin gender baxımından səciyyəvi seçimi, ünsiyyət prosesində uğura nail olmağın üsulları, leksikanın, sintaktik konstruksiyanın seçimində verilən imtiyazlar, yəni kişi və qadının kommunikativ davranışının səciyyəvi xüsusiyyətləri ayırd edilir. [3, 4].

Müasir dövrdə dilçilikdə qender tədqiqatlarına yanaşma bir az fərqlidir:

1. Tədqiqatların bir qisminə qadın və kişilərin dilinin sosial mahiyyəti öyrənilir. Başqa sözlə desək, müxtəlif sosial pillələrdə yerləşən kişi və qadınların dil fərqləri müəyyən edilir.

2. İkinci yanaşma sosiolinqvistik yanaşmadır. Bu istiqamətin nümayəndələri, əsasən statistik göstəricilərə müraciət edirlər.

3. Digər istiqamətdə aparılan tədqiqatlarda isə əsas diqqət cinslərin dil davranışındakı fərqlərin koqnitiv aspektinə yönəlir.

Gender tədqiqatlarında bütün bu yanaşmalar qarşılıqlı şəkildə bir-birini tamamlayır və yalnız bu halda müəyyən nəticələr əldə edilir.

Gender həyatımızın istənilən sahələrində bu və ya digər şəkildə iştirak edir. Eynicins qruplarda kişi və qadınların ünsiyyəti, yalnız mövzuya görə deyil, üsluba görə də fərqlənir. Kişilər öz aralarında daha çox siyasətdən və idmandan danışirlar, qadınlar isə adətən ailə və qadın mövzuları ilə məhdudlaşır. Qadın dostluğunda məxfilik, fikir və duyğuları bölüşmək imkanı vacibdir, kişilərdə isə birgə fəaliyyət daha böyük önəm daşıyır.

D.Tannen [2] "*problemlər haqqında söhbət*" üzərində xüsusi dayanır. Qadınlar bir qayda olaraq söhbət zamanı rəfiqələri ilə əlaqə yaratmaq üçün "həyatdan şikayət etməyə" adətkdir. Onlar düşünürlər ki, bir-birlərinə problemlərini danışmaq onları daha yaxın edir. Bu taktika kişilərə tamamilə uyğun deyil. Kişilər "problem haqqında söhbət"i kömək istəmək məqsədi ilə və həmsöhbətinə təkliflərini təqdim etmək kimi qəbul edir.

Araşdırmalara görə, kişilərin ünsiyyətində ictimai kommunikasiya normalarına cavab verən kommunikativ üslub üstünlük təşkil edir. Kişilər müstəqil bir insanın imicini yaratmaq və status iddialarını açıq şəkildə elan etmək üçün üslub nümayiş etdikləri halda, qadınlar xüsusi ünsiyyət normalarına uyğun olan şəxsi kommunikasiyada yaxınlığa böyük əhəmiyyət verirlər.

Qadınlar daha çox *sweetheart, darling, dear, my love* sözlərini istifadə edirlər. Kişilər isə "koqnitiv cəhətdən eksplisit emosional təcrübə təlqin edirlər" [4].

Gender fərqliliyi xarakter və təhqirlə bağlı söhbətlərdə də özünü biruzə verir: amerika qadınları "*bastard*" sözünü "səs-küylü", "məhdud", "aldadıcı" sözlərlə, kişilər isə "soyuq", "etibar edilməyə layiq olmayan", "yalançı" kimi sözlərlə assosiasiya edir. Qadınlar üçün *bitch* "soyuq" "taktikasız" "yalançı", kişilər üçün "qeyri səmimi" "dominant" sözləri ilə əlaqələndirilir.

Gender məsələsi müxtəlif dillərdə müxtəlif cür biruzə verilir. Məsələn, rus və fransız dillərində cins kateqoriyası, qadın və kişi cinsini göstərən suffikslər və s. mövcud olduğundan şübhəsiz ki, bu dillərdə gender göstəriciləri daha qabarıq özünü göstərir. Lakin bəzi dillərdə (məsələn, Azərbaycan, ingilis və s.) ismin cinslərə bölünməməsi bu dillərin az seksist olması anlamına gətirmir. Bu dillərin də müəyyən cins göstəriciləri

mövcuddur. Məsələn, Azərbaycan dilində bəzi peşə adlarına “-ə” suffiksinin artırılması (şair-şairə, katib-katibə və s.) qadın cinsli ismə işarə edir. Peşə adlarında seksizm ingilis dilində də özünü kəskin biruzə verir. Məsələn, *policeman* (*polis işçisi*), *fireman* (*yanğın söndürən*), *businessman* (*iş adamı*) və s. sözləri buna misal göstərmək olar.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, müasir dövrdə «gender» termini insanın sosial mədəni aspektinin və cinsi mənsubiyyətinin əks olunması üçün humanitar elmlərdə fəal şəkildə istifadə olunur.

Dildə genderin təqdimatı linqvistikada aparılan müasir tədqiqatların predmetlərindən biridir. Bu gün genderin digər aspektləri ilə yanaşı dilin gender tədqiqatına xeyli ehtiyac duyulur. Eyni dil daxilində qadın və kişilərin fərqli nitq davranışları bu günün aktual mövzularından biridir.

K.Ağayeva qeyd edir ki, ünsiyyət əsnasında qadın və kişilərin nitq davranışlarının nitq xüsusiyyətlərinə nəzər salsaq, kişi dili ilə müqayisədə qadın dili daha az kateqorikdir. Belə ki, verbal dil öz istifadəsinə görə belə stereotipləşir:

1. Qadınlar danışarkən zərif, nəcib sözlər işlətməyə çalışırlar.
2. Kişilər hissələrini gizlətməyə cəhd göstərüb fikirlərini birbaşa ifadə etməyə çalışırlar, hər şeyi öz adı ilə, düşüncələrini lokanik ifadə edirlər.
3. Qadınlar fikirlərini gözəl ifadə etməkdən ötrü daha təsirli sözlərdən istifadə edirlər.
4. Qadınlar sevdikləri haqda öz hiss və emosiyalarından söz açmağa, kişilər isə bu barədə susmağa üstünlük verirlər.
5. Qadınların danışığında bir qətiyyətsizlik hiss edilir, onlar əksər hallarda inamsız, alçaq səslə danışırlar.
6. Qadınlar danışarkən qrammatikanın düzgünlüyünə və vokabyular seçimin dəqiqliyinə diqqətli olduqları halda, kişilər onlar üçün rahat ola bilən tərzdə danışırlar.
7. Qadınlar evfemizmdən daha çox istifadə etmək istəyirlər.
8. Kişilər daha mühüm hesab etdikləri mövzudan (siyasət, biznes, idman, texnologiya və s.) danışmağı sevdikləri halda, qadınların əksəriyyəti məişət mövzularından kənara çıxırlar. [1, 238]

Qeyd olunan nitq xüsusiyyətləri demək olar ki, əksər hallarda özünü doğruldur. Bəlkə də qadınların bu formada olan nitq davranışı cəmiyyətdə qadınların daha zəif, daha qətiyyətsiz olmasına dair fikir formalaşdırır. Düşünürük ki, bu gün siyasi xadimlər arasında qadınların sayca azlığı qadınlara dair formalaşmış rəyi bir daha möhkəmləndirir.

Kişi və qadın xüsusiyyətlərinin nitqdə öyrənilməsi, onlar arasında mövcud fərqlər və bu fərqlərə təsir göstərən amillər həm yazılı, həm də şifahi nitqdə təzahür edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, gender aspekti siyasi diskurslarda fəal şəkildə təzahür edir. Siyasi diskurslarda gender göstəricisinin linqvistik baxımdan nəzərdən keçirilməsi dil haqqında təsəvvürləri əhəmiyyətli şəkildə genişləndirməyə, genderlə siyasətin dili arasında qarşılıqlı əlaqəni müəyyən etməyə və sözsüz ki, kişilər və qadınlar tərəfindən reallığın qavranılmasında fərqli cəhətləri aşkar etməyə imkan yaradır.

Siyasi diskursda kişilər ictimai əhəmiyyətli hadisələr haqqında qadınlara nisbətən daha çox danışılar. Belə situasiyalarda kişilər daha çox ekspert olmağa idialı olurlar, tənqidlərlə çox az halda razılaşırlar, daha tez-tez istehzaya müraciət edirlər, avtoritet insanlara istinad edirlər, qeyri-əminlik ifadə edən sözlərin istifadəsindən qaçırırlar və nəticədə daha səriştəli və özünə güvənən bir obraz yaradırlar.

Kuniçına E.V. siyasi diskurslarda (B.Obama və H.Klinton diskurslarında) gender məsələlərini dil aspektindən araşdırmış və belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, morfoloji səviyyədə gender prizmasından nəzərdən keçirilən diskurslarda fərq müşahidə olunmur. Hər iki namizədin siyasi və iqtisadi sahədə çıxışları eyni səviyyədə terminoloji leksikanın istifadəsi ilə səciyyələnir və bu da onların yüksək ritorik savadından xəbər verir. Üslubi səviyyədə müqayisəli təhlil göstərdi ki, onların çıxışları trop və ritorik fiqurlarla zəngindir [5].

Biz də ingilis dilində siyasi diskurslarda gender xüsusiyyətlərinin (deyktik, modal və leksik vasitələr səviyyəsində) necə nümayiş olunması məsələsini araşdırmağa çalışdıq və maraqlı nəticələr əldə etdik.

Şəxs əvəzliliklərinin I şəxsin təkdə və cəmdə işlədilməsi hər iki cinsdə eyni şəkildə (eyni tezliklə) müşahidə olunur. Məsələn:

"As I have long said and will continue to say, U.S. policy must be clear and unequivocal. We cannot, we should not, we must not permit Iran to build or acquire nuclear weapons" [Hillary Clinton].

H.Klintonun diskursunda "Mən" konseptinə müraciəti özünü qabarıq şəkildə biruzə verir.

"I'm here today to honor our democracy and its enduring value" [Hillary Clinton]

"I count my blessings every single day that I am an American [...] if we stand together and work together with respect for our differences, strength in our convictions and love for this nation...." [Hillary Clinton].

"We" əvəzliyindən istifadə siyasətçilərin mənsub olduqları partiyaları nümayiş etdirir. Natiqlər bu əvəzliyi işlətməklə bir növ danışanla dinləyicini yaxınlaşdırmağa cəhd edir.

«Throughout this crisis, we have been very clear about one fundamental principle...» [Barack Obama].

"We remain the most prosperous, powerful nation on Earth. Our workers are no less productive than when this crisis began. Our minds are no less inventive, our goods and services no less needed than they were last week or last month or last year. Our capacity remains undiminished" [Barack Obama].

Bununla belə, siyasi xadimlərin diskurslarının təhlili müəyyən fərqləri də üzə çıxartdı. Siyasi diskurslarda emosional leksikanın təhlili göstərdi ki, ekspressiv ifadələrin, metaforaların işlənməsi siyasətçi qadınlardan fərqli olaraq siyasətçi kişilər üçün daha xarakterikdir. Məsələn, emosionallıq B.Obamanın pafoslu çıxışlarında üstünlük təşkil edir.

"It would represent a profound interference in matters that must be determined by the Ukrainian people." [Barack Obama].

Siyasi xadimlərinin nitqinin təhlili göstərir ki, modal fellərin və konstruksiyaların istifadə olunması daha çox kişilərə xasdır. Təhlil əsnasında ingilis dilində 7 modal felinin daha məhsuldar olduğu aşkar olundu: *can (could), may (might), must, should, have to, be to, be able to*.

And we must be a source of hope to the poor, the sick, the marginalized, the victims of prejudice-not out of mere charity, but because peace in our time requires the constant advance of those principles that our common creed describes: tolerance and opportunity, human dignity and justice. [Barack Obama].

But America cannot resist this transition, we must lead it [Barack Obama].

We cannot cede to other nations the technology that will power new jobs and new industries, we must claim its promise [Barack Obama].

Aparılan təhlil əsasında belə bir qənaətə gəldik ki, ingilis siyasi xadimlərinin nitqlərində deytik vasitələr səviyyəsində kişi və qadınların nitqləri arasında praktiki olaraq gender fərqləri müşahidə olunmur. Modal fellərin və ekspressiv leksikanın işlənməsi isə kişi siyasətçiləri üçün daha xarakterik olub, onların nitqini qadın siyasətçilərinin nitqindən fərqləndirir.

Ədəbiyyat:

1. Ağayeva K. Qafqazda gender məsələləri. Elm və təhsil, Bakı: 2017, 436 s.
2. Tannen D. You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation. N.Y.:W. Morrow, 1990. 319 p.
<https://linguisticus.wordpress.com/2010/06/06/you-just-dont-understand-by-deborah-tannen-ph-d-1990/>
3. Кирилина А.В., Томская М. В. Лингвистические гендерные исследования // Отечественные записки. 2005. № 2. (23). с. 112-132.

4. Колосова О.Н. Когнитивные основания языковых категорий: Дисс. доктора филол. наук. Специальность 10.02.04. Московский госуниверситет им. М. Ломоносова.– М., 1996.- 325 с.
5. Куницына Е. В. Гендерная маркированность политического дискурса: языковой и речевой аспекты, автореферата по ВАК 10.02.19, кандидат филологических наук 2011. 249 с.
<http://www.dissercat.com/content/gendernaya-markirovannost-politicheskogo-diskursa-yazykovoi-i-rechevoi-aspekty>
6. Пушкарева Н.Л. Гендерные исследования: рождение, становление, методы и перспективы в системе исторических наук // Женщина. Гендер. Культура.- М., 1999.- С. 15-34.
7. Цимбаева Е. Н. "Гендер" как категория исторического анализа // Вестник Моск. ун-та. Сер. 8, История. - 1999. - N 3. - С. 130-141. - Библиогр.: с. 141.
8. <http://www.mtv.com/news/1700540/barack-obama-presidential-inauguration2013-full-speech/>
9. <http://edition.cnn.com/2016/11/09/politics/hillaryclinton-concession-speech/>
10. [_http://www.wtoc.com/Global/ story](http://www.wtoc.com/Global/story)

Р.Мамедзаде

**Гендерные аспекты в политическом дискурсе
(на материале английского языка)**

Резюме

В настоящей статье рассматривается одна из самых актуальных проблем последних лет – проблема гендера. Основной целью исследования является изучение языкового поведения разных полов в политическом дискурсе, определение речевых характеристик речи у мужчин и женщин.

Различия между мужскими и женскими характеристиками и факторами, влияющими на эти различия, заключаются как в письменной, так и в устной речи.

В политическом дискурсе мужчины чаще говорят о социальных событиях, чем женщины. В таких ситуациях мужчины, как правило, становятся более экспертами, очень мало согласны с критикой, прибегают к иронии, обращая к людям они избегают использования

неопределенных слов и в конечном итоге создают более компетентный и уверенный в себе образ.

На основании проведенного анализа был сделан вывод о том, что в речи политических деятелей мужчин и женщин в политическом дискурсе, на уровне дейктических средств практически не наблюдаются гендерные различия. Использование же модальных глаголов и выразительной лексики более характерно для мужчин-политиков и отличает их речь от женщин-политиков.

R. Mammadzada

**Gender aspects in political discourse
(based on the English language materials)
Summary**

The article explores one of the most urgent problems of recent years – gender problem. The main purpose of the study is to analyze the language behavior of different sexes in political discourse, to define the speech characteristics of men and women.

The differences between male and female characteristics and factors affecting these differences are reflected both in writing and in verbal speech.

In the political discourse, men are more likely to talk about social events than women. In such situations, men tend to become more experts, agree with criticism very little, resort to irony, when they refer to people, they avoid using of uncertain words, and eventually create a more competent and self-confident image.

On the basis of the analysis, it was concluded that gender differences in political figures' speech of men and women in the political discourse at the deictic level are practically not observed. The use of modal verbs and expressive lexics is more characteristic for male politicians and differentiates their speech from female politicians.

Rəyçi: Yeganə Orucova

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent